Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
53, 2 (2013) 181-199

HATAY ORTA PALEOLİTİK DÖNEM TOPLUMLARINDA MOBİLİTE VE YERLEŞİM SİSTEMLERİ

İSMAİL BAYKARA*

Öz

Etnolojik araştırmaların artmasıyla birlikte yaşayan avcı-toplayıcıların yaşam biçimleri, günlük aktiviteleri ile ilgili birçok model oluşturulmuştur. Bu modeller 1980'li yılların başlangıcından itibaren prehistorik topluluklar üzerinde uygulanmıştır. Geçmişe ait modellerin oluşturulmasında, bu dönemlerde yaşamış insanların materyal kültürlerine ait kalıntılar incelenmiştir. Oluşturulan modeller yardımıyla Paleolitik dönem insanların mobiliteleri ve yerleşim sistemleri gibi birçok bilgiye ulaşılmıştır. Bu çalışma kapsamında Hatay'da bilinen ve Orta Paleolitik dönenme tarihlendirilen Üçağızlı II, Merdivenli ve Tıkalı Mağaralarında yaşamış insanların mobiliteleri ve yerleşim sistemleri araştırılmıştır. Bu çalışma sonucunda Hatay'da yaşamış Orta Paleolitik dönem insanlarının uzun ve kısa süreli yerleşimleri tercih ettikleri, lojistik ve meskensel mobilite uyguladıkları ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mobilite, Yerleşim Sistemleri, Orta Paleolitik, Hatay, Anadolu

Abstract

Mobility and Settlement Pattern of Middle Paleolithic Assemblage in Hatay

With the increasing ethnological research, many models are created about hunter-gatherers in lifestyles and daily activities. From the beginning of the 1980s, these models were applied on prehistoric communities. In order to create of those models from past, material culture remains of people who lived in this period were examined.With the help of those models, the information about motilities' of past people lived in Paleolithic period and the evidence such as settlement pattern was reached. In this study, mobility and settlement patterns of Middle Paleolithic Caves, Üçağızlı II, Merdivenli and Tıkalı at Hatay were investigated. As a result of this study past people lived in the Middle Paleolithic period in Hatay, preferred long- and short-term settlements, the implementation of logistics and residential mobility were generated.

Keywords: Mobility, Settlement Patterns, Middle Paleolitik, Hatay, Anatolia

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Zeve Kampusu, 65080 Van. ibaykara@yyu.edu.tr

Giriş

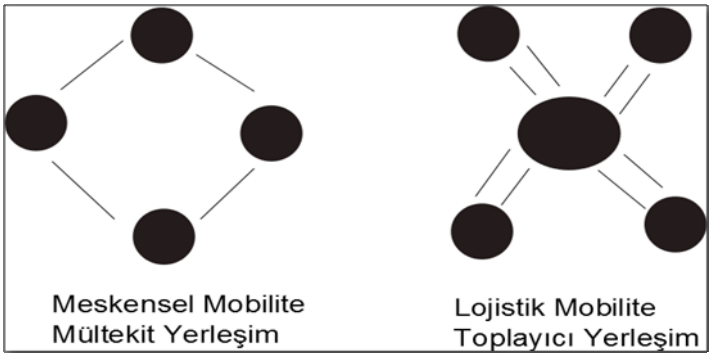
Yaşayan avcı-toplayıcı toplumların yaşam biçimleriyle ilişkili birçok bilgi Etnolojik araştırmalar sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Bu toplumlardan ele geçen bilgiler arkeolojik verilerle birleştirilerek prehistorik dönem insanlarının yaşam biçimlerine ait modeller oluşturulmuştur. Bu modeller çevresel, iklimsel, yükseklik, mevsimsel ve kaynakların elde edilebilirliği/dağılımı gibi temel başlıklar altında tartışılarak geçmişteki toplumlar hakkında bilgiler sağlanmıştır (Kelly, 1995). Ancak bu modellerin prehistorik toplumlara uygulanmasında bazı sorunlar bulunmaktadır. Kazı çalışmalarından ele geçen paleontojenik materyallerin korunma durumlarının kötü olması veya yetersiz oluşu modellerin oluşmasını negatif yönde etkilemektedir. Ayrıca prehistorik dönem insanlarının mevsimsel, yıllık veya günlük olarak stratejilerini değiştirmeleri belirli bir modelin oluşturulmasını güçleştirmektedir (Kuhn, 1995). Ancak Wobst (1978), mevcut verilerden yola çıkarak davranışların nasıl ve nereden geldiği gibi sorulara cevap bulunabileceğini özellikle vurgulamaktadır.

Mobilite, avcı-toplayıcıların en belirgin özelliklerinden birisidir. Bu toplumların yaşamlarının devamı için sürekli olarak besin öğelerini tedarik etmeleri gerekir. Bu nedenle bu toplumlar sürekli olarak hareket halindedir. Avcı-toplayıcılar günlük yaşamlarında avcılık ve toplayıcılık aktivitelerini sürekli olarak yaparlar. Bu aktivite biraz daha genişletildiğinde besin ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra alet üretimi için hammadde kaynaklarının belirlenmesi veya süslenme ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaşam alanlarını sürekli olarak kontrolleri altında tutarlar (Kelly, 1995).

Binford yaşayan avcı-toplayıcılar üzerine yaptığı etnolojik araştırmaları arkeolojik verilerde uygulayarak prehistorik toplumların yerleşim sistemlerini belirlemiş ve buna bağlı olarak da mobilitelerini tanımlamıştır (Binford, 1979; 1980). Bu araştırmacı avcı ve toplayıcıları mültekit[†] (forager) ve toplayıcı (toplayıcı) olarak iki grup altında toplar. Bu iki grup mobilite stratejilerine göre de meskensel (residential) ve lojistik olarak ikiye ayrılır. Meskensel mobilite tüm grubun bir alandan diğerine hareket etmesi olarak tanımlanır. Lojistik mobilite ise bireylerin veya küçük grupların belli bir amaç için (avcılık, hammadde tedarik etme v.b.) yerleşim alanlarından ayrılıp, tekrar kamp alanına geri dönmeleri olarak tanımlanır (Resim 1).

[†] Mültekit: Yerden alan, toplayan, iltikat eden. Bkz: Ferit Devellioğlu (1997). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lüga*t, 14.Baskı, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara, s. 721.

Resim 1: (1)Meskensel ve (2) Lojistik Mobilite

Mültekitler çoğunlukla meskensel mobilite yaparlar ama az da olsa lojistik mobilite gerçekleştirirler. Mültekitler doğal kaynaklara bağlı olarak konaklama/temel kamp alanlarını toplu halde başka bir bölgeye taşıyarak hareket ederler. Bu hareket oldukça kısa bir süreyi içerebilir ve genellikle mevsimsel farklılıklara göre yapılır. Ayrıca, bazen grup daha iyi kaynakları toplayabilmek için küçük ünitelere de ayrılabilir. Mültekitler besin ihtiyaçlarını günlük tedarik ederler. Genellikle mültekit alanlarında kalıntı içeren materyal yoğunluğu azdır. Bunun yanı sıra, Mültekitlerin günlük aktiviteleri (kasaplık, taş alet yapımı gibi) çoğunlukla yaşam alanının dışında gerçekleştiğinden, yerleşim alanında bıraktıkları kalıntıları oldukça azdır. Toplayıcılar ise, çoğunlukla lojistik ve az oranda meskensel harekete sahiplerdir. Bu nedenle mevsimsel değişimlere bağlı olarak tek bir yaşam alanı seçilir. Toplayıcı ve mültekitler arasındaki diğer bir fark da, toplayıcıların yılın belli dönemlerinde besin depolamaları ve besin ihtiyaçlarını lojistik bir organizeyle gerçekleştirmeleridir. Lojistik stratejide en önemli görev bireyler arasındaki iş bölümüne düşer. Temel kamp alanı genellikle kullanılacak kaynaklara kolay erişilecek mesafededir. Uzak mesafedeki kaynaklara ulaşılabilmek için küçük gruplar oluşturulmaktadır. Bu gruplar özellikle yerleşim alanlarını, kamp yerlerini veya istasyonları bilen deneyimli kişilerden oluşmaktadır (Binford, 1980).

Marks ve Friedel (1977) ise Birford'tan farklı bir model geliştirmişlerdir. Bu araştırmacılara göre toplumlar yayılımcı (radiating) veya dolaşım (circulation) mobilite örnekleri gösterirler. Dolaşım mobilite örneği mevsimsel sürece bağlı olarak meskensel bir hareket içerir. Bu dairesel döngü içerisinde tek bir yerleşim bulunmaktadır. Bu nedenle meskensel mobilite yüksektir. Lojistik mobilite az veya yoktur. Taş alet kalıntıları homojendir. Yayılım mobilite örneği ise Binford'un lojistik sistemine benzer. Tek bir yerleşim alanında uzunca bir süre kalınır. Uzun

veya kısa mesafeli yolculuklara çıkılarak, tekrar ana kamp alanlarına dönülür. Bu nedenle lojistik mobilite yüksek, meskensel mobilite ise düşüktür. Ana kamp alanlarındaki taş alet toplulukları heterojen yapıdadır.

Prehistorik toplumların mobilite ve yerleşim sistemlerinin ortaya çıkarılmasında, bu toplumların taş alet kalıntıları, yedikleri faunal veya topladıkları bitkisel artıklar etkin rol oynamaktadır. Bunların içerisinde taş aletler uzunca süre korunduğu için en çok tercih edilen materyali oluşturmaktadır. Taş aletlerin teknik ve teknolojik özelliklerine ve hammadde kaynaklarına bakılarak prehistorik toplumların yaşam biçimleri hakkında birçok bilgiye ulaşılmaktadır. Örneğin Bamforth (1991), taş alet teknolojisine bakarak geçmiş dönem toplumlarının mobilitelerini tanımlarken yerel faktörlerin etkin rol aldığını belirtmektedir. Bu araştırmacı taş alet üretimi için gerekli olan (yerel veya yerel olmayan) hammadde kaynaklarının taş alet teknikleri üzerinde çok fazla etkili olmadığını belirtir. Çünkü insanlar o veya bu şekilde bu materyalleri elde edeceklerini vurgulamaktadır. Bamforth prehistorik toplumlardaki taş alet teknolojisine bağlı olarak üç tip yerleşim sistemi saptamıştır. Bunlardan birincisi mevsimsel kalıcı kamplardır. Bu yerleşimler çeşitli aktivitelerin gerçekleştirildiği ve taş alet kalıntılarının heterojen dağılım gösterdiği alanlardır. Taş alet üretimi, tipleri ve kullanımı birbirinden farklılık göstermektedir. İkinci yerleşim tipi kısa süreli kamplardır. Günlük aktivite azdır ve yerleşim alanının kullanımı kısa sürelidir. Taş aletlerin yapımına ilişkin kalıntılar azdır ve buluntular arasında homojen bir yapı gözlenebilir. Son olarak kısıtlı kullanılmış alanlar gelmektedir. Bu yerleşim alanları kısa süreli kullanılmıştır ve taş aletlerin yapıldığını gösteren kanıtlar bulunmamaktadır.

Shott (1986), avcı-toplayıcıların mobiliteleri ile taş alet teknolojileri arasında bir bağlantı kurmaya çalışmıştır. Bu araştırmacı prehistorik dönem avcı-toplayıcılarının mobil bir yaşam sürdürdüklerini ve yaşam alanlarını iyi tanıdıklarını vurgular. Yaşam alanını iyi tanıyan ve oldukça fazla gezen grupların besin elde etmek (avcılık, toplayıcılık vb.) için yanlarında az malzeme taşıdıklarını belirtir. Bu nedenle, avcı-toplayıcıları az veya çok mobil gruplar olarak değerlendirir. Diğer bir deyişle, Binford'un "toplayıcı" gruplarına benzemektedir. Az mobil gruplar uzun süreli kamp alanlarına sahiptir ve bu kamp alanlarında çok çeşitli aktiviteler gerçekleşir. Bu aktiviteler için de çeşitli tipte aletlere ihtiyaç duyulur. Çoklu mobil gruplar ise, sürekli olarak hareket halinde oldukları için, üzerlerinde enerji kaybına neden olacak çok miktarda taş alete ihtiyaç duymazlar. Bu nedenle, muhtemelen kısa süreli yerleşim alanlarında yaşarlar ve az oranda taş aletler taşırlar. Taş aletler ise işlevsel özelliklerine göre seçilir.

Henry (1995; 1998) mobiliteyi prehistorik grupların hareketlerine bağlı olarak "fırsatçı" ve "lojistik" strateji olarak iki grupta değerlendirmiştir. "Fırsatçı strateji" birey veya grup mobilitesinin yüksek olduğu ve yerel kaynaklara çok kısa bir sürede ulaşılabildiği alanları işaret eder. Bu araştırmacı geçici kamp alanlarının küçük gruplar tarafından belirli işler (kasaplık gibi) için kısa süreli işgal edildiğini vurgular. Lojistik stratejide ise toplayıcılara benzer bir mobilite göze çarpmaktadır. Lojistik stratejide uzun bir yerleşim gözlenir ve kullanılan kaynaklar oldukça çeşitlidir.

Kuhn (1992; 1995; 2004) taş alet teknolojisine göre insanların davranışsal özelliklerini mobilite ve yerleşim sistemleriyle beraber bir arada değerlendirmiştir. Kuhn "tedarik etme stratejisi" olarak tanımladığı modelde, prehistorik insanların mobil hallerinde veya yerleşim alanlarında ihtiyaç duydukları malzemeyi önceden tedarik etmeleri gerektiğini söylemektedir. Aslında bu sistem hammadde kaynaklarının yaşam alanlarına getirilene kadar başlarından geçen süreci tanımlamaktadır. Kuhn, bu stratejiyi "bireysel" ve "yerleşim" mobilite olarak iki grupta incelemiştir. Bu araştırmacı her iki mobilitede önceden planlanmış bir stratejinin olduğunu vurgular. Bu araştırmacıya göre "bireysel strateji" kişisel eşyaların (taş aletlerin) taşınma ve üretim aşamalarıyla ilişkilidir. Bu strateji özellikle mobil bireylerin ihtiyaç duydukları *anda* ve *yerde* teknolojik desteklere sahip olduklarını gösterir. Böyle bir organizasyon önceden planlı bir şekilde yapılmalıdır. Ayrıca, bu tip strateji kişisel tertibatın gereksinimini gerektirir. Tedarik edilmesi gereken aletlerin (uçlar, iki yüzeyliler v.b.) tasarımında ve üretiminde zaman ve enerji önemli iki belirteçtir, çünkü bu tip aletler uzunca bir süre taşınacak ve kullanılacaktır. Diğer bir deyişle Kuhn, "bireysel strateji"nin gerçekleşmesinde kişisel malzemelerin tasarımının, taşınmasının, kullanımının, dayanıklılığının, ağırlığının ve boyutlarının doğrudan ilişkili olduğunu belirtir.

Kuhn (1995), gereksinim olan aletlerin üretimini, kullanım süreçlerini ve korunma durumlarını değerlendirerek, gerekli olmayan aletlerin rutin olarak yaşam alanlarına taşındığını belirtmektedir. Kuhn'nun "yerleşim stratejisi" olarak tanımladığı bu yapı, temel kamp alanlarında veya istasyonlarda (avcılık aktiviteleri için kullanılan farklı alanlar gibi) taş aletlerin üretilmesidir. Diğer bir deyişle teknolojik aktivitenin yapıldığı spesifik alanlar bulunur (Kuhn 2004). Taş alet üretimi meskensel kamp alanlarında olabileceği gibi hammadde kaynaklarının bulundukları alanlarda veya ana kamp alanlarına dönüş yolunda da gerçekleştirilebilir. Yaşam alanlarına getirilen hammaddeler dönüş yolunda veya bulundukları alanlarda kullanıldıkları için genellikle küçük boyutlarda olabilir. Yerleşim stratejisinde taş aletlerin boyutlarında belirgin bir biçim olmadığı gibi çekirdeklerin düzeltilmesinde veya taş aletlerin üretiminde tam anlamıyla bir tasarım bulunmamaktadır.

Materyal ve Metot

Hatay'ın Paleolitik dönem araştırmaları 1950'li yılların başlarından günümüzde kadar aralıklarla devam etmektedir. Hatay'ın Avrasya'ya uzanan göç yolları üzerinde olması bu ilin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Bu göç yolları, Afrika'dan Eski Dünya kıtalarına yayılan insan ve hayvan popülâsyonlarıyla uzun yıllar boyunca kullanılmıştır. Hatay'da yapılan çalışmalarda bu göçleri kanıtlayan birçok kalıntı bulunmuştur. Bu çalışmanın materyalini oluşturan Tıkalı, Merdivenli ve Üçağızlı II mağaraları Hatay'ın Samandağı ilçesinde bulunur. Tıkalı ve Merdivenli Mağaraları birbirlerine oldukça yakındır ve Mağaracık köyü yakınlarındaki Antik Selevkeia şehrindedirler. Üçağızlı II Mağarası ise Meydan köyünde bulunur.

Denizden 83 metre yükseklikte bulunan Tıkalı Mağarası Şenyürek ve Bostancı (1958) tarafından tespit edilmiş ve 1958 yılında kazılmıştır (Şenyürek, 1959). Yaklaşık 3 metrelik depozitlere sahip olan Tıkalı Mağarası'nın en üst tabakasında Roma dönemine ait kalıntılar bulunur. Bu kalıntıların altında ise Paleolitik kültürleri (1.80cm'den itibaren) içeren tek bir kültür katmanı gelir. Mağaranın taş aletlerinin teknolojik ve tipolojik özellikleri Orta Paleolitik döneme aittir ve bu aletlerin üretiminde Levallois tekniği kullanılmıştır (Şenyürek, 1959).

Merdivenli Mağarası ise Bostancı ve Şenyürek tarafından 1956 ve 1957 yıllarında üç dönem boyunca kazılmıştır (Şenyürek ve Bostancı, 1958). Merdivenli Mağarası'nda altı açmada çalışılmış ve beş kültür tabakası tespit edilmiştir. I.tabakanın Roma Dönemi'ni, II. ve III. tabakaların Üst Paleolitik Çağ'ı (Orinyasiyen kültürü), IV ve V. tabakaların Orta Paleolitik Çağ'ı (Üst Levallois-Mousterian kültürü) temsil ettiği ortaya çıkarılmıştır. Şenyürek ve Bostancı (1958) Mağaranın Orta Paleolitik kalıntılarını kapsayan IV. ve V. seviyeleri Levallois-Mousterian kültürüne ait olduğunu belirtmişlerdir (Şenyürek ve Bostancı, 1958). Daha sonra yapılan çalışmalarda mağarada yer alan kültür tabakalarının tamamının Orta Paleolitik dönem içerisinde değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Merdivenli Mağarası taş alet teknolojisi dairesel çıkarımlı Levallois endüstrisiyle karakteridir. Bu mağaranın Orta Paleolitik dönemi Levant'tan bilinen "Tabun C" tip endüstrisine benzerdir (Baykara, 2005).

Üçağızlı II Mağarası büyük, geniş ve oval bir tavana sahiptir ve tavanının büyük bir kısmı koparak denize dökülmüştür. Mağara içerisinde bozulmadan kalan daire biçimli küçük bir odacıkta sondaj çalışmaları gerçekleştirilmiştir ve 5 farklı kültür tabakası ortaya çıkarılmıştır. Tüm tabakalar yoğun bir antropojenik materyal içermektedir ve Orta Paleolitik kültürlere aittir (Güleç vd., 2008). Üçağızlı II Mağarası'nın taş alet

üretiminde Levallois endüstri baskındır ve dairesel, çift-tek kutuplu Levallois çekirdekler saptanmıştır. Levallois aletlerin sıklıkla kullanılmış olması, düzeltili âletlerdeki düzelti yoğunluğunun az olması, uç üretiminin (Levallois ve Mousterian uçlar) yaygınlığı (Meignen 1995, Shea 2003) ve Hatay'ın Levant koridorunda yer alması, Üçağızlı II Mağarası'nın Levant Mousterian'ının C safhasında yer aldığını göstermektedir (Baykara ve Güleç, 2011).

Bu çalışmamızda Üçağızlı II Mağarası, Tıkalı Mağarası ve Merdivenli Mağarasından toplam 6899 blank, 508 çekirdek, 15061 artık kalıntı incelenmiştir. Orta Paleolitik kalıntılar Bordes (1961) tipolojine göre tanımlanmıştır. Taş aletlerin teknolojik özellikleri için Kuhn'un Üçağızlı Mağarası kazı çalışmalarında kullandığı metotlar uygulanmıştır. Hammadde kaynakları renklerine, kabuk tiplerine ve gözle görülebilen bileşimlerine göre her bir kalıntı için tanımlanmıştır. Hammadde kaynaklarının gruplandırılması kabuk tipleri dikkate alınarak yapılmıştır. Birincil kaynaklar yumuşak kireç (Şenköy lokalitesi) kaplı ve sert kireç ile kaplı (Yayla Dağı) olmalarına göre iki gruba ayrılmıştır. İkincil kaynaklar ise çakıl taşı biçimli dokusuyla diğer kaynaklardan ayrılmaktadır.

Bulgular

Hatay'da Orta Paleolitik dönem mağaralarında kullanılan hammadde kaynağı çakmaktaşıdır. Çakmaktaşları jeolojik oluşumlarına göre birincil ve ikincil olarak iki gruba ayrılmıştır. Birincil kaynakların Hatay'ın güney doğusunda yer alan Şenköy ve Yayladağı'nda oldukları bilinmektedir. Bu buluntu alanları ayrıca Alt ve Orta Paleolitik dönemlerde atölye olarak da kullanılmıştır (Güleç v.d. 2009; 2012). Şenköy çakmaktaşı alanı Eosen-Miyosen yaşlı kireç kayaçları içerisindedir (Kuhn v.d. 2009). Bu buluntu alanı Üçağızlı II, Merdivenli ve Tıkalı Mağaraları'na yaklaşık 35 km. uzaklıkta yer alır. Çakmaktaşlarının etrafı beyaz yumuşak kireç ile çevrilidir. Çakmaktaşları yumrular halinde, elips şekilli ve düz biçimlidir. Oldukça iyi kalitedeki çakmaktaşları gri, siyah ve kahverenginin tonlarını içerir ve yarı saydam özelliktedir. Yayladağı çakmaktaşı kaynağı ise Senozoik dönemde oluşmuştur. Yayladağı hammadde kaynakları Üçağızlı II Mağarası'na 15 km, Tıkalı ve Merdivenli Mağaraları'na ise 35 km uzaklıkta yer alır. Yayladağı çakmaktaşlarının dış kabuğu 1–3 mm arasında değişen kireçle kaplıdır. Çoğunlukla kahverengi ve açık gri renklere sahiplerdir ve kayaçların büyük çoğunluğu yarı saydam yapıdadır. İyi kalitede çakmaktaşlarının yanı sıra tanecikli kötü kalitede çakmaktaşları da bulunur. Yayladağı kaynaklarının süngerimsi dokulu kabukları, Şenköy ve yerel çakmaktaşlarından kolaylıkla ayrılmaktadır. İkincil çakmaktaşı kaynakları ise çeşitli bölgelerden nehir, akarsu gibi dış etmenlerle depolanmış

çakmaktaşlarından oluşur. Bu materyallerin kabukları dış etkenler nedeniyle oldukça aşınmıştır. Bu kabuklar çakıl taşı kabuğu biçimindedir ve çakmaktaşının rengini gösterir. İkincil kaynaklar saydam, yarı saydam ve mat yapıda bulunmaktadır (Kuhn, 2004). Birincil kaynaklar yongalanma açısından daha kalitelidir. Özellikle Şenköy buluntu alanında yer alan siyah renkteki çakmaktaşları kolay işlenmesi ve keskinliğiyle diğer çakmaktaşlarına göre daha kalitelidir.

Tablo 1'de Merdivenli, Tıkalı ve Üçağızlı II Mağaralarının tabaklarından ele geçen çekirdek ve blank kalıntılarındaki kabuk tiplerinin dağılımı verilmiştir. İkincil kaynaklar tüm mağaralar içerisinde en çok tercih edilen çakmaktaşlarıdır. Birincil kaynaklar arasında yumuşak kabuk tipini gösteren Şenköy buluntu alanı gelmektedir. Yayladığı çakmaktaşı tipleri ise az oranda tercih edilmiştir.

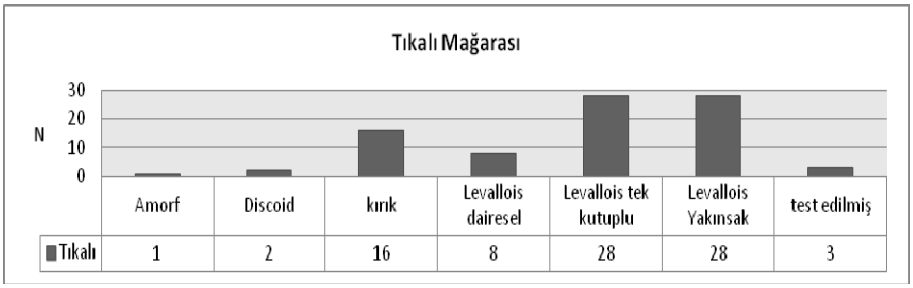
Tablo 1: Kabuk tiplerine göre taş alet (çekirdekler, blankler ve artıklar) kalıntılarının dağılımı

		Üçağızlı II						Tıkalı	Merdivenli				
		A	B'	Bl	Bu	C	D		I	II	III	IV	V
Çekirdekler	Yerel	17	23	66	25	25		40	4	4	12	17	7
	Yayladağı	11	8	29	8	14	1	1		1		1	
	Şenköy	4	5	16	2	12		10	1		10	8	1
Blankler	Yerel	149	172	542	277	90	5	159	33	84	282	173	120
	Yayladağı	5	2	14	5	1		14	8	8	31	9	7
	Şenköy	33	52	88	56	78	3	32	3	16	32	23	29

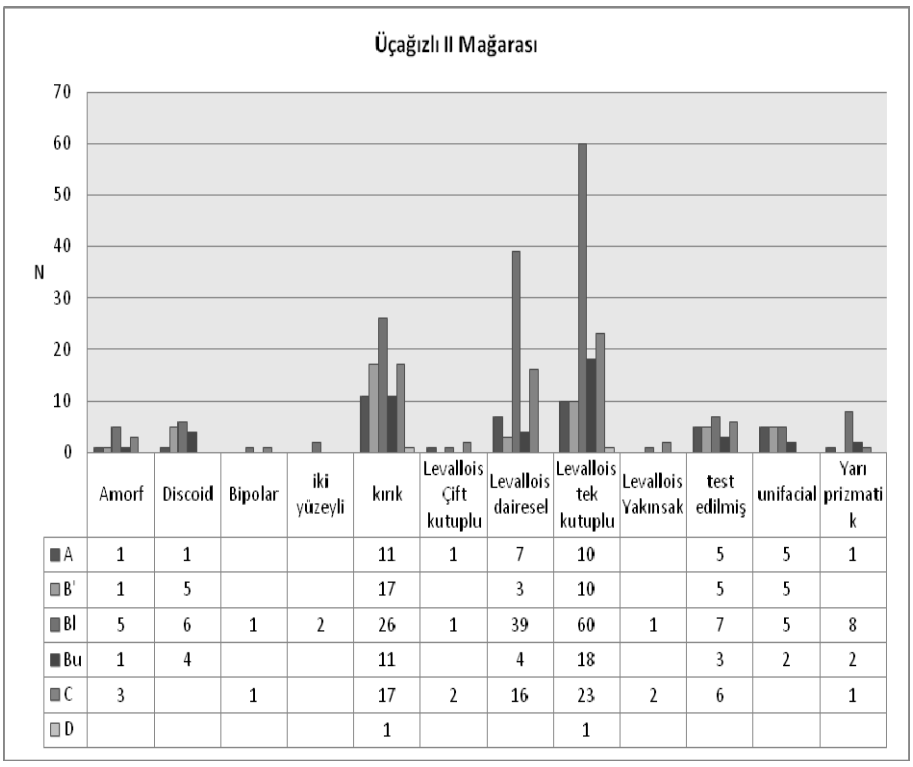
Grafik 1, 2 ve 3'de Üçağızlı II, Merdivenli ve Tıkalı Mağaralarından ele geçen çekirdek kalıntılarının tipleri ve oranları verilmiştir. Orta Paleolitik teknolojisi dikkate alındığında kendi içerisinde birçok farklılığı barındıran iki teknikten söz edilebilir. Birinci teknik Levallois yongalamadır. Bu teknik kendi içerisinde tek-çift kutuplu, yakınsak ve dairesel olmak üzere ayrılmaktadır. Tüm mağaralarda tek kutuplu ve dairesel Levallois tekniğin çoğunlukla kullanıldığını görmekteyiz. Çift kutuplu Levallois tekniği ise az orandadır. Tıkalı Mağarası'nda ise bunlara ek olarak yakınsak Levallois çekirdekler gözlenmektedir. Bu olgu taş alet üretim teknolojisiyle doğrudan ilişkili olduğu gibi dönem insanlarıyla da ilgilidir. Levallois olmayan teknikler ise tüm mağaralar içerisinde az oranda kullanılmıştır. Bu olgu Levallois ağırlıklı bir endüstrinin dönem insanlarınca tercihini göstermesi açısından önemlidir.

Üçağızlı II Mağarası'nın tabakalarını ele aldığımızda B', Bu ve Bl tabakalarında çekirdek artıklarında bir artış gözlenir (Grafik 1). A, C ve D tabakalarında ise bir azalma mevcuttur. Merdivenli Mağarası'nda ise tabaka III'de çekirdek artıklarında artış varken, tabaka IV ve V'de bu sayı azalmaktadır. Tıkalı Mağarası'nda ise çekirdek yoğunluğu yüksektir.

Grafik 1: Tıkalı Mağarası çekirdek tiplerinin tabakalara göre dağılımı

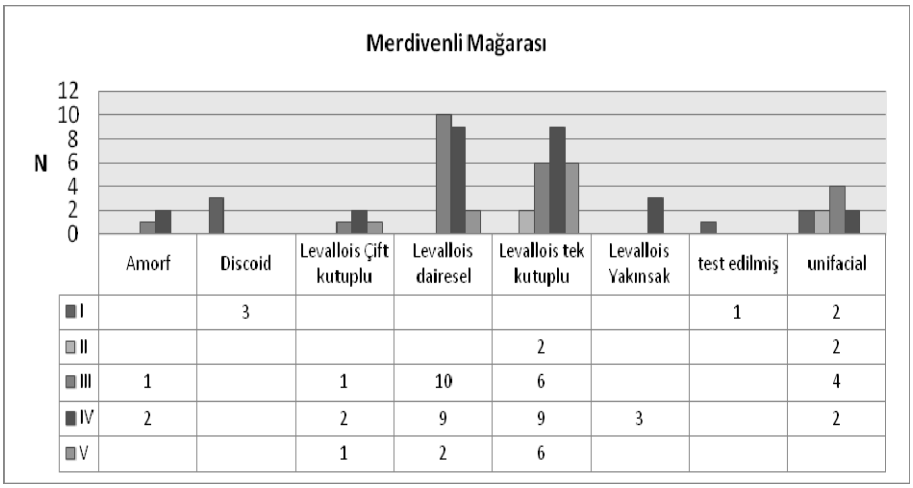
Grafik 2: Üçağızlı II Mağarası çekirdek tiplerinin tabakalara göre dağılımı

	Amorf	Discoid	Bipolar	iki yüzeyli	kırık	Levallois Çift kutuplu	Levallois dairesel	Levallois tek kutuplu	Levallois Yakınsak	test edilmiş	unifacial	Yarı prizmatik
A	1	1			11	1	7	10		5	5	1
B'	1	5			17		3	10		5	5	
Bl	5	6	1	2	26	1	39	60	1	7	5	8
Bu	1	4			11		4	18		3	2	2
C	3		1		17	2	16	23	2	6		1
D					1			1				

Tablo 2'de Bordes tipolojisine göre Üçağızlı II, Merdivenli ve Tıkalı Mağaralarının tabakalarındaki taş aletlerin dağılımı verilmiştir. Levallois taş aletler tüm mağaralarda sıklıkla tercih edilmiştir. Bunu kenar kazıyıcı aletler takip etmektedir. Merdivenli ve Üçağızlı II Mağaraları'nda Mousterian uçlar yüksek değerlerdedir. Üç mağarada yer alan Üst Paleolitik alet grupları ise az orandadır. Genel olarak bu mağaralardaki alet tipleri benzer çeşitliliktedir. Sadece Üçağızlı II Mağarası'ndaki çok amaçlı (aynı blank üzerinde keski ve kenar kazıyıcının olması gibi) üretilmiş taş aletler yüksektir. Tıkalı Mağarası'nda Mousterian uçların azlığı ise örneklem sayısının yetersiz olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Grafik 3: Merdivenli Mağarası çekirdek tiplerinin tabakalara göre dağılımı

	Amorf	Discoid	Levallois Çift kutuplu	Levallois dairesel	Levallois tek kutuplu	Levallois Yakınsak	test edilmiş	unifacial
I		3					1	2
II					2			2
III	1		1	10	6			4
IV	2		2	9	9	3		2
V			1	2	6			

Üçağızlı II Mağarası'nın B', Bl ve Bu tabakalarında alet yoğunluğu ve çeşitliğinde belirgin bir artış bulunmaktadır. Alet yoğunluğu ve çeşitleri A ve C tabakalarında daha az, D tabakasında ise oldukça düşüktür. Merdivenli Mağarası'nda ise tabaka III'de alet çeşitliliği ve yoğunluğu oldukça yüksektir. Taş aletlerin yoğunluğu IV ve V tabaklarda azalırken, I ve II tabakalarda düşük değerlerdedir. Tıkalı Mağarası'nda ise tek kültür tabakası olduğundan alet çeşitliliği ve yoğunluğu yüksek değerlerdedir.

Tablo 2: Mağaraların Tabakaları Arasında Tipolojilerine Taş Aletlerin Dağılımı

	Üçağızlı II						Tıkalı	Merdivenli				
	A	B'	Bl	Bu	C	D		I	II	III	IV	V
Levallois Yonga	19	16	47	22	15		19	7	5	18	10	15
Atipik Levallois Yonga	33	35	90	66	32	2	18	12	24	122	65	25
Levallois Uç	22	19	94	19	15	1	10	16	17	41	43	25
Düzeltili Levallois Uç		6	10	4			8	1		4		16
Yanıltıcı Levallois Uç	5	7	27	12	8		20		4	18	6	3
Mousterian Levallois Uç	33	47	51	56	12	3	1	5	4	12	11	26
Düz Kenar Kazıyıcılar	39	61	62	68	26	2	80	3	12	38	33	47
Çift Taraflı Kenar Kazıyıcılar	5	9	6	10	5		13	1	2	3	8	20
Yakınsak Kenar Kazıyıcılar	3	7	6	8	2		1				2	7
Déjeté Kenar Kazıyıcılar	2	2	1	5	1							
Transverse Kenar Kazıyıcılar	5	6	4	9	5		6		1	3	2	3
Diğer Kenar Kazıyıcılar		5	8	3	6		4	1		4	4	12
Ön Kazıyıcı	1	6	3	2			1			4	1	2
Burin	2	3	6	4				2		2		2
Deliciler		1	4	4	3		1			2		2
Sırtlı Bıçaklar	9	17	12	22	6		5	3	1	26	23	14
Keskiler	6	3	4	3	3		3		1	2	1	1
Çentikliler	21	17	33	24	18		9	4	6	18	23	6
Dişlemeliler	17	18	25	9	8		3	1	7	12	15	6
Kıyıcılar							1					
Çok Amaçlı Aletler	22	8		6			4			1	1	1
Kırık Düzeltili Aletler	99	63	57	76	20		17	1	2	5	5	6

Tablo 3'de Üçağızlı II, Merdivenli ve Tıkalı Mağaralarının tabakaları arasındaki blank tiplerinin dağılımı verilmiştir. Blank tipleri ele alındığında Hatay Orta Paleolitik topluluklarında yonga ağırlıklı bir üretim görülmektedir. Dilgi üretimi oldukça düşüktür. Yonga üretiminde düz ve Levallois yongaların ağırlıklı olduğunu görmekteyiz.

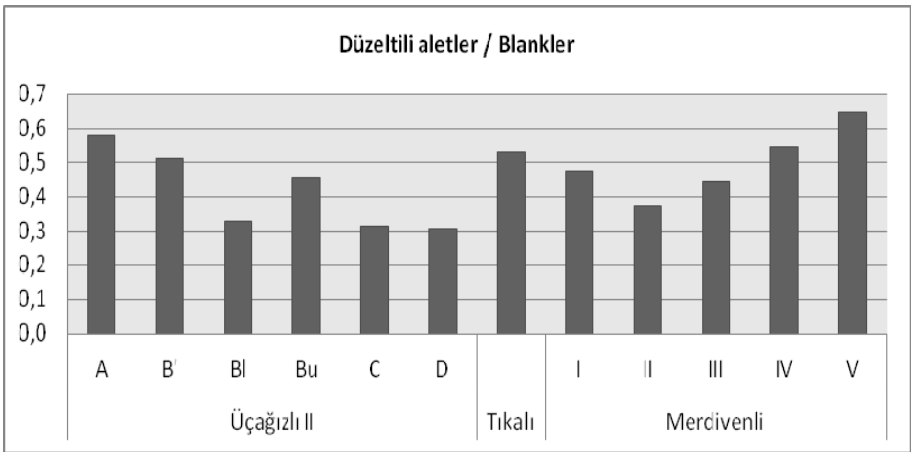
Üçağızlı II Mağarası'nın Bl tabakası ve Merdivenli Mağarası'nın III tabakası yüksek orandaki blank yoğunluğuyla dikkat çekmektedir. Bu yoğunluğu Üçağızlı II Mağarasının Bu, B' tabakaları takip etmektedir. A, C ve D tabakalarında ise blank yoğunluğu diğer tabakalara göre daha azdır. Merdivenli Mağarası'nda ise III. tabakanın blank yoğunluğu yüksekken, I, II, ve V. tabakalarda daha az blankler gözlenmektedir. Tıkalı Mağarası ise diğer iki mağaraya göre daha az yoğunlukta alet içermektedir.

Tablo 3: Mağaraların Tabakaları Arasında Blank Tiplerinin Dağılımı

	Üçağızlı II						Tıkalı	Merdivenli				
Blank Tipleri	**A**	**B'**	**Bl**	**Bu**	**C**	**D**		**I**	**II**	**III**	**IV**	**V**
Birincil Yonga	1	1		2	1		12					
Kabuklu Yonga	9	13	46	14	12	1			10	20	5	7
Kabuklu Dilgi	9	5	3	5	1		1			1		
Doğal Sırtlı Yonga	2	8	7	6	4		4	2	1	16	13	7
Doğal Sırtlı Dilgi	5	5	3	15	4					7	9	7
Yonga	268	341	752	456	274	15	192	36	109	284	167	133
Dilgi	97	140	397	166	130	4	70	32	49	154	98	79
Levallois Yonga	56	62	122	89	50	4	59	18	19	123	69	47
Levallois Dilgi	19	16	61	42	13		13	7	12	31	31	20
Levallois Uç	22	25	105	23	15		18	17	17	45	46	41
Yanıltıcı Levallois Uç	6	5	27	13	6		4		4	26	8	9
Eclat Deobardant	35	5	53	28	43	2	26	7	5	32	11	3
Crested Dilgi			4						2	1		
Kombewa Yonga			1	1						3	1	
Kırık Parça	51	62	57	77	20		18	1	3	9	5	11
Truncated Faceted Parça	11	11	41	5	15		7			1	1	4

Grafik 4'de Üçağızlı II, Merdivenli ve Tıkalı Mağaralarının tabakaları arasındaki düzeltili aletlerin blanklere göre dağılım oranları verilmektedir. Düzeltili aletlerin blanklere oranını ele aldığımızda, taş aletlerin tabakalar arasındaki dağılımı farklılık göstermektedir. Blank sayısının yüksek olduğu tabakalarda (Üçağızlı II'nin Bl ve Merdivenli'nin III. tabakası) bu oran düşerken, blanklerin az olduğu tabakalarda ise yüksek bir oran vardır. Bu olgu mağaralar içerisindeki taş alet üretimi ve düzeltili aletlere ihtiyaç ile ters orantılıdır ve doğrudan yerleşim ve mobilite stratejisiyle ilişkilidir. Düzeltili aletlerin az olduğu tabakalar daha az alet yapıldığını göstermemektedir.

Grafik 4: Üçağızlı II, Merdivenli ve Tıkalı Mağaralarının Düzeltili Aletlerin Blanklere Oranı

Tartışma

Mobilite ve yerleşim alanları için yapılmış modeller faunal kalıntılara, litik teknolojiye, aletlerin kullanımlarına ve materyal kalıntıların yoğunluğuna bakılarak oluşturulmaktadır. Hatay Orta Paleolitik dönem topluluklarını bir arada değerlendirdiğimizde Mağaraların Paleolitik kültür tabakaları arasında farklı yerleşim sistemleri ve mobiliteleri bulunmaktadır. Merdivenli ve Üçağızlı II Mağaralarında uzun ve kısa süreli yerleşimler gözlenirken, Tıkalı Mağarası'nın tek bir Paleolitik tabakaya sahip oluşu uzun süreli bir yerleşimi göstermektedir. Tıkalı ve Merdivenli Mağaralarında yeterli miktarda faunal kalıntıların olmaması dönem insanlarının diyetlerini oluşturmamızı engellemektedir. Ancak Üçağızlı II Mağarası faunal kalıntılarından dönem insanlarının büyük ve küçük otçulları, küçük ve mikro memelileri avladığı saptanmıştır. Buna ek olarak Üçağızlı II Mağarası insanları denizel kabuklu canlıları diyetlerine katmışlardır (*Mary C. Stiner ile sözlü görüşme*).

Lojistik mobilitede yerleşim uzun süreli (toplayıcı kamp alanı) olduğundan materyal kalıntılara ilişkin oldukça yoğun bir depolanma mevcuttur. Bu nedenle yerleşim alanı da uzun süreli yerleşime göre organize edilmektedir (çöplük alanlarının ayrılması gibi). Lojistik mobilite yerleşim alanlarında taş alet kalıntılarının çeşitlerinde, artık madde miktarlarında ve çekirdeklerde yüksek oranlar gözlenmektedir. Yerleşimin uzun süreli olması nedeniyle hammadde kaynaklarının yönetimi de Meskensel mobiliteye göre farklılık göstermektedir. Özellikle, taş aletlerin mağaralar içerisinde yapıldıklarını gösteren yüksek oranlardaki blank tipleri, hammaddelerin

işlenmeden mağaraya getirildiklerini göstermektedir. Lojistik mobilite yapan grupların diyetleri de geniştir. Yerel kaynakların kullanılmasının yanı sıra, uzak mesafelerden taşınan farklı tipte faunal ve bitki kalıntıları da yaşam alanı içerisinde bulunabilir. Bu ölçütler göz önüne alındığında, Üçağızlı II Mağarası'nın B′, Bu ve Bl, Merdivenli Mağarası'nın III tabakası ve Tıkalı Mağarası toplayıcı kamp alanlarını ve Lojistik mobileteyi göstermektedir. Mağaraların bu tabakalarındaki çekirdek yoğunluğu ve çekirdek tipleri diğer tabakalara göre daha yüksektir (Grafik 2, 3, 4). Toplayıcı kamp alanlarını işaret eden tabakalarda taş aletlerin blankleri, artıkları ve düzeltili aletlerin (Bordes tipolojisine göre) çeşitleri de artmaktadır (Tablo 2 ve 3). Ayrıca düzeltili aletleri blank tiplerine oranladığımızda, yine bu tabakalarda düzeltili alet sayısının az olduğunu görmekteyiz (Grafik 4). Bu durum alet üretiminin çok olmasıyla doğru ilişkilidir. Buna ek olarak *eclat debordant,* yanıltıcı Levallois uçlar ve kabuklu yonga/dilgi gibi blankler alet üretiminin o alanda yapıldığını göstermektedir. Bu blank tipleri toplayıcı kamp alanları olarak düşündüğümüz tabakalarda yüksek değerlerdedir (Tablo 2).

Meskensel mobilitede yerleşim kısa süreli (mültekit) olduğundan, yerleşim alanlarında bırakılan materyal yoğunluğu da azdır ve küçük avcı-toplayıcı aktiviteleri kapsar. Bu tip mobilite gerektiği anda kullanılabilen veya kullanım sonrası keskinleştirilebilen, hareket esnasında kolaylıkla taşınabilen ve çeşitli işlevsel özelliklere sahip bireysel alet kitlerini içerir. Bu mobiliteyi içeren yerleşim alanlarında düzeltili aletlerin oranı yüksek, çekirdek oranları ise düşüktür. Ayrıca Kuhn (1995) mültekit yerleşim alanlarında taş aletlerin bırakıldığını ve grupların daha sonra bu alana gelindiğinde bırakılan aletleri tekrar kullanılabileceklerini belirtmektedir (bırakılan aletler üzerindeki patinaya bağlı olarak tekrar düzeltilerin gözlenmesi). Meskensel mobilitede gruplar kısa süreli yerleşim yaptıklarından, yerleşilen bölgelere ait hayvan ve bitki kalıntılarını tüketmektedirler. Bu nedenle bu tip mobilitede grupların diyetleri yerleşilen alanlara göre değişmektedir ve daha dar-özelleşmiş bir diyet gözlenir (Kelly 1995). Mültekit kamp alanları olarak Üçağızlı II Mağarası'nın A, C ve D tabakları ve Merdivenli Mağarasının IV ve V tabakaları düşünülmektedir. Mağaraların kısa süreli yerleşim gösteren tabakaları ise az orandaki çekirdek kalıntıları, taş aletlerin çeşitlerinin az olması ve mağaraların içerisinde taş alet yapımını gösteren blank kalıntılarının az olmasıyla tanımlayabiliriz (Tablo 2 ve 3). Bunlara ek olarak kısa süreli yerleşim alanlarında düzeltili alet yoğunluğu blank oranlarına göre daha yüksektir (Grafik 4). Özellikle Üçağızlı II Mağarası'nın A tabakasında gözlenen çok amaçlı aletlerin yüksek olması, kısa süreli yerleşimi göstermesi açısından önemlidir.

Merdivenli Mağarası'nın I. ve II. tabakalarında toplanmış örneklem sayısının yetersiz oluşu tam olarak yerleşim sistemlerinin ve mobilitelerinin ortaya çıkarılmasına olanak vermemektedir.

Hatay'ın Orta Paleolitik dönem topluluklarında hammadde kaynaklarının tercihinde ikincil/yerel kaynaklar tercih edilmiştir (Tablo 1). Bu kaynakların tercihinde yerleşim alanlarına yakın olması en önemli etkendir. Mağaraların içerisinde yerel kaynaklara ait kabuk oranlarının yüksek olması, bu tip kayaçların mağaralara taşındıklarını ve buralarda taş alet yapımı için kullanıldıklarını göstermektedir. Birincil kaynaklar arasında ise Şenköy buluntu alanı daha çok tercih edilmiştir. Bu buluntu alanının tercihinde iyi kalitedeki siyah çakmaktaşları önemli rol oynamıştır. Mağaralarda Şenköy ve Yayladağı kaynaklarını gösteren kabuk tipleri çekirdek ve taş aletlerde azdır (Tablo 1). Bu olgu bireylerin birincil kaynaklara gittiklerinde topladıkları çakmaktaşlarını mağaraya getirmeden yongaladıklarını göstermektedir. Bunda en önemli etken uzaklıktır. Bu nedenle Orta Paleolitik insanları olasılıkla birincil kaynaklara avcılık veya belirli aktiviteler yapmak için gitmişlerdir. Özellikle kalite bakımından Yayladağı kaynaklarından daha iyi olan Şenköy çakmaktaşlarının seçilmesi, dönem insanlarının bilinçli tercihlerini göstermesi açısından da son derece önemlidir. Üçağızlı II Mağarası'nın birincil kaynaklara daha yakın olmasına rağmen, hammadde kaynaklarının seçilişinde Merdivenli ve Tıkalı mağaralarına benzer bir tercih gözlenmiştir. Bu olgu Orta Paleolitik insanlarının yerleşim sistemlerinin ve mobilitelerinin birbirine benzer olduğunun göstergesidir. Ayrıca, taş alet kültürlerinin birbirlerine benzer olması, bu insanların sosyal organizasyonlarını da benzer bir ağ üzerinden yönettiklerini gösterir.

Diğer Paleolitik buluntu alanlarını ele aldığımızda kısa ve uzun süreli yerleşimlerin ve lojistik veya meskensel bir mobiletenin varlığından söz edilmektedir. Lieberman (1993), Güney Levant bölgesinin Orta Paleolitik ve Natufian (Üst Pleistosen) dönemlerinde yaşamış arkaik ve modern insanların mobiliteleri ve yerleşim sistemlerini araştırmıştır. Bu araştırmacı litik kalıntılar yerine, *Gazella gazella* dişlerinin sementlerindeki bantların renklerine bakmıştır. Yapılan araştırmada donuk bantların büyümenin yavaşladığı (kış ayları) dönemlerde, saydam bantların ise hızlı büyümenin olduğu dönemlerde (ilkbahar ve yaz aylarında) oluştuğu belirlenmiştir. Bu olgular dikkate alınarak Lieberman (1993), Üst Pleistosen insanlarının mevsimlere bağlı olarak hareket ettiklerini ortaya çıkarmıştır. Meskensel mobilite yapan toplumların sadece tek bir mevsim boyunca (ilkbahar veya yaz aylarında) avlandığı ortaya çıkarılmıştır. Yerleşimlerde ise yaz aylarında yüksek, kış aylarında alçak (kıyı kesimleri gibi) alanlardan seçilmiştir. Meskensel strateji Tabun C-D, Hayonim E, Üst Paleolitik yerleşimlerinde ve bazı Natufiyen yerleşimlerinde saptanmıştır. Aynı araştırmacı lojistik mobilitede mevsimlere bağlı olarak yerleşim alanlarının değiştirilmediğini belirtmektedir. Uzun süreli yerleşim alanları arasında Tabun Mağarası'nın B

tabakası, Kebara Mağarası'nın VII.-X. tabakaları, Qafzeh Mağarası'nın XV. katmanları ve bazı Natufian'la Neolitik öncesi toplumlar gösterilmektedir. Lieberman (1993), Neanderthallerin uzun süreli kamp alanlarını tercih ettiklerini, arkaik ve modern insanların ise uzun ve kısa süreli yerleşimleri bir arada kullandıkları belirtilmektedir. Henry (1995;1998), Levant bölgesinde yer alan Orta Paleolitik döneme ait Tor Faraj ve Tor Sabiha mağaraları üzerinde yukarıda bahsedilen modelleri çalışmış ve mevsimsel değişimlere bağlı olarak iki tip yerleşimin varlığından söz etmiştir. Bu araştırmacı kış boyunca alçak seviyelerde yaşayan grupların lojistik stratejiyi, yaz mevsiminde ise yüksek seviyelerde fırsatçı stratejiyi uyguladıklarını belirtmektedir. Shea (1998) ise, Levallois uç kullanımı ve yoğunluğunun artmasına göre arkaik modern insanların kısa süreli kamp alanlarını tercih ettiklerini, Neanderthallerin ise uzun süreli yerleşim alanlarını kullandıklarını ortaya çıkarmıştır. Wallace ve Shea (2006), Levant bölgesinin Orta Paleolitik toplumlarında mobilite ve yerleşim sistemleri üzerine yaptıkları çalışmada çekirdek morfolojilerini iki gruba ayırarak değerlendirmişlerdir. Birinci gruptaki çekirdeklerin işlenmesi belli bir stratejidedir ve özellikli alet üretimini kapsamaktadır. Bu üretim zincirinin en önemli özelliği en az riskle gereksinim duyulan aletlerin tedarik edilmesinin önceden planlanarak üretilmesini kapsamaktadır. Bu durum hammadde kaynaklarını bilen küçük grupları işaret eder ve aletlerin taşınmasını en aza indirger. İkinci gruptaki çekirdeklerin işlenmesinde daha çok işlevsel ve gerekli aletlerin üretimi amaçlanmaktadır. Bu nedenle çekirdek morfolojisinde biçimsel bir yapı gözlenmez. Oldukça israflı olan bu teknoloji, enerji harcamasını en aza indirmekte, teknik becerileri ortadan kaldırmakta ve hammadde kaynaklarının değişken ve çok olduğu alanlarda gözlenmektedir. Bu olgular dikkate alındığında birinci çekirdek işleme stratejisinin kısa süreli kamp alanlarında gerçekleştiği, diğerinin ise uzun süreli yerleşimlerde olduğu saptanmıştır. Ayrıca Wallace ve Shea (2006) ekoloji-coğrafya arasındaki ilişkiyi bir arada irdeleyerek Levant bölgesini üç bölüme ayırmıştır; Sahil kısımları, iç kısımlar ve her iki bölümün kesişimi olan "ekozon". Sahil kısımları Akdeniz'in ağaç yapısına, iç kısımlar step-çöl iklimine ve ekozon bölüm ise ağaçlık ve step-çöl ikliminin sınırında yer alan bölgelere göre tanımlanmıştır. Ekolojik ortamlar ve çekirdek kullanımları bir arada değerlendirildiğinde Neanderthallerin lojistik mobilite yaptıkları, Erken *Homo sapiens*lerin ise meskensel mobilite uyguladıkları ortaya çıkarılmıştır. Meignen *vd.*, (2006), Orta Paleolitik dönem Levant bölgesinin yerleşim sistemlerini değerlendirmişlerdir. Bu çalışmada, litik, faunal ve coğrafik farklılıklar dikkate alınarak yapılmıştır. Orta Paleolitik dönemle birlikte Levant'ta nüfusun artması, mevsimsel ve uzun süreli besin kaynaklarının bolluğu mültekit mobiliteye doğru bir eğilimin geliştiğini

göstermiştir. Levant bölgesinin Erken Orta Paleolitik dönemlerini içeren mağaralarda, litik buluntulara dayanarak, az oranlarda taş aletlerin yer alması, düzeltili aletlerin yüksek olması ve yan ürünlerle çekirdeklerin az olması yerleşimin kısa süreli yapıldığını göstermektedir. Bu veriler az orandaki bireysel taş aletleri yüksek meskensel mobilite ile taşıdıklarını göstermektedir. Geç Orta Paleolitik dönemde ise toplulukların kısa süreli yerleşimler göstermesine rağmen, yerleşim alanlarının uzun süreli iskân edildiği saptanmıştır.

Hatay Orta Paleolitik topluluklarını bir arada değerlendirdiğimizde, aynı yerleşim alanında uzun-kısa süreli yerleşimlerin bir arada yapıldığı görülmektedir. Özellikle Merdivenli ve Üçağızlı II Mağaraları'nın alet teknolojilerinin birbirlerine yakın olması, benzer insan gruplarının bu mağaraları iskan ettiklerini göstermektedir. Ayrıca Levant bölgesinde kısa ve uzun süreli yerleşimlerle, lojistik ve meskensel mobilitenin bir arada gözlenmesi, Hatay Orta Paleolitik topluluklarından benzerdir.

Teşekkürler

Tüm öğrenim ve akademik hayatım boyunca bana her zaman destek olan ve bu makalenin malzemesini sağlayan Prof. Dr. Erksin Güleç'e ve Prof. Dr. İsmail Özer'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Bu çalışma Türkiye Amerikan Araştırma Derneğinin (ARİT) maddi destekleriyle gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Dr. Soner İşimtekin ve Araş. Gör. Ümit Gedik'e terminolojik katkılarından dolayı teşekkürlerimi bir borç bilirim.

KAYNAKÇA

BAMFORTH D.B. (1991). "Technological Organization and Hunter-Gatherer Land Use: A California Example". *American Antiquity*. 56(2): 216–234.

BAYKARA, İ. (2005). "*Merdivenli Mağarası Buluntularının İncelenmesi"*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Bölümü.

BAYKARA, İ. ve Güleç, E. (2011). "Anadolu Orta Paleolitik Dönem Taş Alet Kültürleri". *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi 75. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı: Biyolojik Antropoloji* (Ed. E. Güleç, İ. Özer, M. Sağır, B. K. Özer). (s. 47-71). Ankara: DTCF Yayınları.

BINFORD, L. (1979). "Organization and Formation Processes: Looking at Curated Technologies". *Journal of Anthropological Research.* 35: 255–273.

BINFORD, L. (1980). "Willow Smoke and Dogs' Tails: Hunter-Gatherer Settlement Systems and Archaeological Site Formation". *American Antiquity*. 45 (1): 4-20.

BORDES, F.H. (1961). *Typologie Du Paléolithiqueancienetmoyen*. Institut De Préhistoire De I'université De Bordeaux. Memoir No.1.

DEVELLİOĞLU, Ferit, (1997). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lüga*t, 14.Baskı, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara.

GÜLEÇ, E., Özer İ., Baykara İ., Sağır M. Şahin S. (2012). "2011 Yılı Gaziantep ve Hatay İlleri Yüzey Araştırması". *34. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*. Çorum. 2: 257-266.

GÜLEÇ E., İ. Baykara, İ. Özer, M. Sağır, A. Açıkkol, A.C. Erkman, H. Yılmaz. (2009). "2008 Yılı Üçağızlı Mağarası Kazısı", *31. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*. Denizli. 121-132.

GÜLEÇ, E., Kuhn, S.L., Stiner, M.C., Özer, İ., Sağır, M., Erkman, A.C., Açıkkol, A. ve Baykara, İ. (2008). "2006-2007 Yılları Üçağızlı Mağarası Kazıları". *30. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*. Ankara. 233-243.

HENRY, D.O. (1995). "The Influence of Mobility Levels on Levallois Point Production, Late Levantine Mousterian, Southern Jordan". *The definition and Interpretation of Levallois technology*. (Ed. Dibble H.L. and Bar-Yosef O.). (s.185-200). Monographs in World Archaeology No. 23.

HENRY, D.O. (1998). "Intrasite Spatial Patterns and Behavioral Modernity, Indications from the Late Levantine Mousterian Rockshelter of Tor Faraj, Shouthern Jordan". Eds. *Neandertals and Modern Humans in Western Asia* (Ed. Akazawa T., Aoki K., Bar-Yosef O.). (s. 127-142). Kluwer Academıc Publıshers.

KELLY, R. (1995). "*The Foraging Spectrum: Diversity in Hunter-Gatherer Lifeways"*. Smithsonian Institution Press. Washington,DC.

KUHN, S.L. (1992). "On planning and curated technologies in the Middle Paleolithic". *Journal of Anthropological Research.* 48:185–214.

KUHN S.L. (1995). "*Mousterian Lithic Technology an Ecological Perspective*". Princeton University Press. Princeton.

KUHN, S.L. (2004). "Upper Paleolithic raw material economies at Üçağızlı Cave, Turkey". *Journal of Anthropological Archaeology*. 23: 431–448.

KUHN S.L., Stiner MC., Güleç E., Özer İ., Yılmaz H., Baykara İ., Açıkkol A., Goldberg P., Molina

K.M., Ünay E., Suata-Alpaslan F. (2009). "The Early Upper Paleolithic Occupations at Üçağızlı Cave (Hatay, Turkey)". *Journal of Human Evolution*. 56:87–113.

LIEBERMAN D.E. (1993). "The Rise and Fall of Seasonal Mobility among Hunter-Gatherers, The Case of the Southern Levant". *Current Anthropology*. 34(5): 599-631.

MARKS, A. E. and Friedel, D.A. (1977). "Prehistoric Settlement Patterns in the Avdat/Aqev Area". in *Prehistorya nd Paleoenvironments inthe Central Negev, Israel,V ol. 2*, *TheAvdat/AqevArea.* (Ed Marks A. E.). (s.191-232). Dallas: Southern Methodist University.

MEIGNEN, L. (1995). "Levallois lithic production systems in the Middle Palaeolithic of the Near East: The case of the unidirectional method". *The Definition and Interpretation of Levallois Technology.* (Ed. Dibble H. L. and Bar-Yosef O.). (s.361–380). Madison: Prehistory.

MEIGNEN L., Bar-Yosef O., Speth J.D. and Stiner M.C. (2006). "Middle Paleolithic Settlement Patterns in the Levant". *Transitions Before the Transition* Evolution and Stability in the Middle Paleolithic and Middle Stone Age. (Ed. Hovers E. and Kuhn S.L.). (s.149-169). Springer. New York.

SHEA J.J. (1998). "Neanderthal and Early Modern Human Behavioral Variability, a Regional-Scale Aprroach to Lithic Evidence for Hunting in the Levantine Mousterian". *Current Anthropology*. 39: 45-78.

SHEA, J. J. (2003). "Neandertals, competition, and the Origin of Modern Human Behavior in the Levant". *Evolutionary Anthropology*. 12:173–187.

SHOTT M. (1986). "Technological Organization and Settlement Mobility: An Ethnographic Examination". *Journal of Anthropological Research*. 42(1):15-51.

ŞENYÜREK, M. ve Bostancı, E. (1958). "Hatay Vilayetinde Prehistorya Araştırmaları". *Belleten*. 23 (56):147-210.

ŞENYÜREK M. (1959). "Tıkalı Mağarasının Paleolitik endüstrisine dair bir not". *Belleten*. 23 (89): 9-58.

WALLACE I.J. and Shea J.J. (2006). "Mobility Patterns and Core Technologies in the Middle Paleolithic of Levant". *Journal of Archaeological Sciense*. 33(9):1293-1309.

WOBST H. M. (1978). "The Archaeo-Ethnology of Hunter-Gatherers or the Tyranny of the Ethnographic Record in Archaeology". *American Antiquity*. 43(2):303-309.